

O'ZBEKISTONDA VALYUTA AYIRBOSHLASH STATISTIKASI

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

“Raqamli Iqtisodiyot” fakulteti

“Statistika” yo’nalishi talabasi O’tkirova Umida

Ilmiy rahbar:TDIU, Iqtisodiy statistika kafedrası dotsenti

Akbarova Barno Shuxratovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda valyuta ayirboshlash jarayoni va uning iqtisodiyotga ta’siri tahlil qilinadi. Markaziy bank tomonidan e’lon qilinadigan rasmiy valyuta kurslari, so‘mning dollarga nisbatan qadrsizlanish dinamikasi va valyuta bozorining asosiy ishtirokchilari haqida ma’lumot beriladi. Shuningdek, valyuta kursiga ta’sir etuvchi omillar, jumladan, inflyatsiya, tashqi savdo balansi va xalqaro investitsiyalar o‘rganiladi. Maqolada O‘zbekistondagi valyuta almashuvining statistik ko‘rsatkichlari tahlil qilinib, kelajakdagi prognozlar va bozor barqarorligini ta’minlash yo‘llari muhokama qilinadi. Ushbu tadqiqot natijalari moliya sohasi mutaxassislari, tadbirkorlar va aholi uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Аннотация: В данной статье рассматривается процесс обмена валют в Узбекистане и его влияние на экономику. Представлены официальные курсы валют, публикуемые Центральным банком, динамика обесценивания сумов по отношению к доллару и основные участники валютного рынка. Также анализируются факторы, влияющие на валютный курс, включая инфляцию, торговый баланс и международные инвестиции. В статье исследуются статистические показатели обмена валют в Узбекистане, обсуждаются прогнозы на будущее и пути обеспечения стабильности рынка. Результаты исследования могут быть полезны специалистам в области финансов, предпринимателям и населению.

Annotation: This article examines the currency exchange process in Uzbekistan and its impact on the economy. It presents official exchange rates published by the Central Bank, the depreciation dynamics of the Uzbek soum against the US dollar, and

key players in the currency market. Additionally, factors influencing exchange rates, such as inflation, trade balance, and international investments, are analyzed. The article explores statistical indicators of currency exchange in Uzbekistan, discusses future forecasts, and suggests ways to ensure market stability. The findings of this study may be useful for financial specialists, entrepreneurs, and the general public.

Kalit soʻzlar: valyuta ayirboshlash, Oʻzbekiston Markaziy banki, valyuta kursi, soʻm qadrsizlanishi, inflyatsiya, tashqi savdo, investitsiyalar, moliya bozori, valyuta bozori, iqtisodiy tahlil, kurs dinamikasi, rasmiy statistika.

Kirish

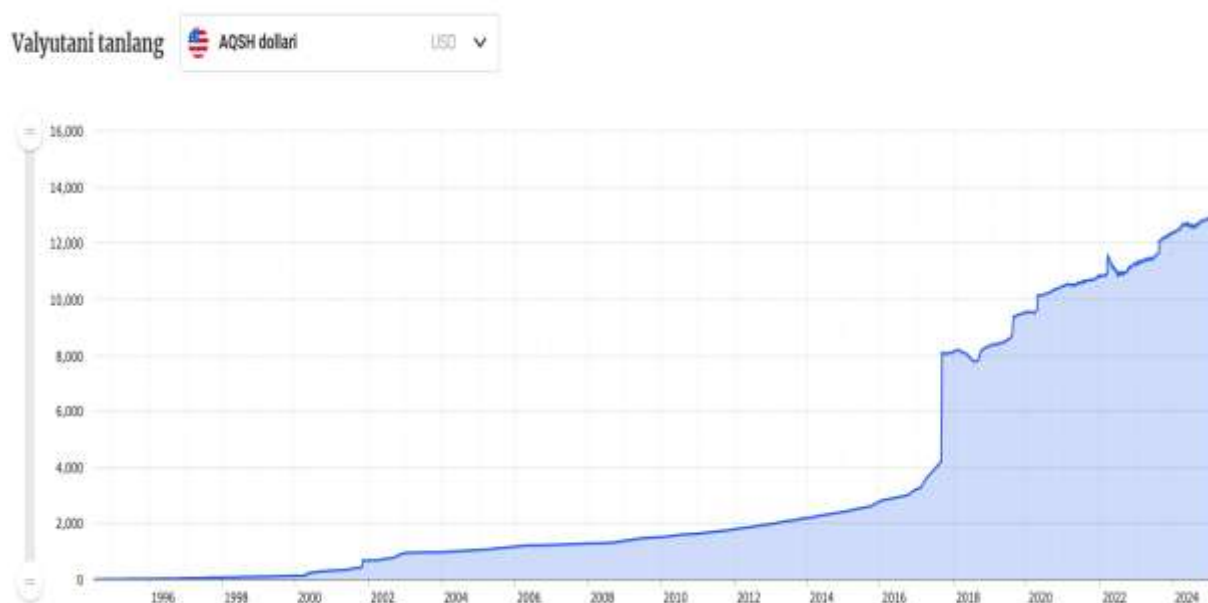
Mamlakat iqtisodiyotida valyuta bozori muhim oʻrin tutadi. Valyuta ayirboshlash jarayoni xalqaro savdo, investitsiyalar va inflyatsiya darajasiga taʼsir qiluvchi asosiy omillardan biridir. Oʻzbekistonda valyuta bozorining liberallasuvi, rasmiy kurslarning erkin shakllanishi va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi soʻmning almashinuv kursiga sezilarli taʼsir koʻrsatmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki har kuni rasmiy valyuta kurslarini eʼlon qilib, ichki bozorda barqarorlikni taʼminlashga harakat qiladi. Biroq, valyuta ayirboshlash jarayoniga talab va taklif, tashqi savdo balansi, global moliyaviy inqirozlar kabi omillar taʼsir koʻrsatadi. Ushbu maqolada Oʻzbekistonda valyuta ayirboshlash bozorining hozirgi holati, uning statistik koʻrsatkichlari, soʻmning dollarga nisbatan qadrsizlanish sabablari va kelajak prognozlarini tahlil qilinadi.

2024 yil I yarim yilligi uchun moliyaviy barqarorlik sharhida global va Oʻzbekiston iqtisodiyotidagi moliyaviy sharoitlar va zaifliklar, aktivlar bozoridagi vaziyat, bank tizimi boʻyicha toʻlov qobiliyati va likvidlilik makro stress-test natijalari, iqlim oʻzgarishi bilan bogʻliq holat, Markaziy bank tomonidan yuritilayotgan makroprudensial siyosatdagi soʻnggi oʻzgarishlar hamda moliyaviy barqarorlikka taʼsir koʻrsatishi mumkin boʻlgan potensial tashqi va ichki xatarlar aks ettirilgan. 2024 yil I yarim yilligida Oʻzbekiston bank tizimida moliyaviy barqarorlik saqlanib qoldi. Bank tizimining jami hamda I darajali kapital monandlilik koeffitsiyentlari mos ravishda 17,3 va 14,2 foizlarni tashkil etib, oʻrnatilgan minimal talablardan yuqori

shakllandi. O'zbekiston xatar premiumining tarixiy o'rtacha trendi doirasida nisbatan past shakllanishi, shuningdek bank sektoridagi ijobiy o'zgarishlar natijasida O'zbekistonda moliyaviy sharoitlar yumshadi. Shuningdek, bank tizimi bo'yicha moliyaviy stress indeksida pasayish kuzatildi. Banklarning jami aktivlari tarkibida yuqori likvidli aktivlar ulushining ortishi, shuningdek jami majburiyatlar tarkibidagi barqaror bo'lmagan moliyalashtirish darajasining pasayishi banklardagi likvidlilik bo'yicha zaifliklar bilan bog'liq xavotirlar kamayganligiga ishora bermoqda. Makroprudensial siyosatning qat'iylashtirilishi natijasida jismoniy shaxslarga ajratilgan avtokreditlar qoldig'ining yillik o'sish sur'ati sekinlashdi. 2022 yildan boshlab yuqori shakllangan uy-joylarning bozor narxlari hamda ko'chmas mulk bozorida kuzatilayotgan talab va taklifning nomutanosibligi hisobiga uy-joylarning bozor narxi fundamental qiymatidan ortiqcha baholanish saqlanib qolmoqda. Bunda, ko'chmas mulk bozoridagi uy-joy narxlari fundamental bo'lmagan omillar hisobiga yuqori shakllanmoqda. Aholining qarz majburiyatlarini bajarishi bo'yicha xavotirlar saqlanib qolmoqda. Aholining jami qarz yuki darajasini aniqlash maqsadida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalari bankdan kredit olgan respondentlarning bankdan tashqari qarz majburiyatlarini ham hisobga olgan holdagi jami o'rtacha qarz yuki darajasi 73 foizni tashkil etdi. Aholiga ajratilgan ipoteka kreditlari bo'yicha qarz yuki darajasi esa deyarli o'zgarmadi hamda 40–45 foiz atrofida shakllandi. Mikroqarzlarida kuzatilgan yuqori faollik bo'yicha xavotirlar paydo bo'lmoqda. Bank tizimi bo'yicha jami kredit portfelida mikroqarzlar ulushining keskin o'sishi kuzatilmoqda. Xususan, 2024 yil 1 iyul holatiga, mikroqarzlar 2023 yilning mos davriga nisbatan 77 foizga ko'paygan. To'lov qobiliyati makro stress-testning asosiy ssenariysida bank tizimida xavotirlar kuzatilmadi. Xatarli ssenariy bo'yicha stress-test natijalariga ko'ra, o'rta muddatda ayrim banklarda minimal normativ talablarning buzilishi yuzaga kelishi mumkin. Likvidlilik makro stress-testning asosiy ssenariysiga ko'ra, banklar qisqa muddatda likvidlilik bilan bog'liq muammolarga duch kelmaydi. Xatarli ssenariyda ayrim banklarda sof pul kiriminining manfiy saldosi kuzatilishi mumkin. Tashqi moliyalashtirish bo'yicha yuqori xarajatlarning uzoq muddatda saqlanib qolishi, O'zbekistonning moliyaviy hamda nomoliyaviy sektori ishtirokchilariga nisbatan ikkilamchi sanksiyalarni qo'llanilish

xavfi hamda iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xatarlarining yuzaga kelishi O'zbekiston moliya tizimiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan tashqi xatarlar sifatida baholanmoqda. O'z navbatida, uy-joylar narxlarining ortiqcha baholanishi davom etishi, mikroqarzlarning yuqori sur'atlarda o'sishi hamda kiber xatarlarning ortib borishi ichki xatarlar deya qaralmoqda.

Valyuta kurslari dinamikasi

Bu grafik O'zbekistonda AQSh dollarining so'mga nisbatan almashinuv kursi dinamikasini ko'rsatmoqda.

Tahlil:

- 1990-yillardan 2017-yilgacha almashinuv kursi asta-sekin ko'tarilgan.
- **2017-yilda** sezilarli o'sish kuzatilgan. Bu O'zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilgan valyuta liberallasuvi natijasidir.
- **2018-yildan hozirgacha** kurs bosqichma-bosqich o'sib borgan. Ba'zi davrlarda keskin sakrashlar kuzatilgan bo'lib, bu global iqtisodiy omillar, inflyatsiya va tashqi savdo balansiga bog'liq bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki **12 mart 2025 yildan** boshlab valyuta operatsiyalari bo'yicha buxgalteriya hisobi, statistik va boshqa hisobotlarni yuritish, shuningdek, bojxona va boshqa majburiy to'lovlari uchun xorijiy valyutalarning so'mga nisbatan quyidagi qiymatini belgiladi. Valyuta qiymatini belgilash chog'ida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki mazkur valyutalarni ushbu qiymatda sotish yoki sotib olish majburiyatini olmagan.

Valyuta kursiga ta'sir etuvchi asosiy omillar

So'mning AQSh dollariga nisbatan qadrsizlanishi turli iqtisodiy va moliyaviy omillarga bog'liq. Ushbu bo'limda kurs o'zgarishiga ta'sir qiluvchi uchta asosiy faktor – inflyatsiya, tashqi savdo balansi va xalqaro investitsiyalar – o'rganiladi.

1. Inflyatsiya

Inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, milliy valyuta qadrsizlanadi. Bu holat O'zbekistonda ham kuzatilgan.

◆ Inflyatsiya va so'm qadrsizlanishi:

- 2017-yildan keyin inflyatsiya darajasi o'rtacha **10–15%** atrofida bo'ldi.
- 2020-yilda pandemiya sababli mahsulot narxlari oshdi, bu esa so'mning pasayishiga ta'sir qildi.
- Markaziy bank foiz stavkalarini oshirib inflyatsiyani nazorat qilishga harakat qiladi, lekin bu iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

2. Tashqi savdo balansi

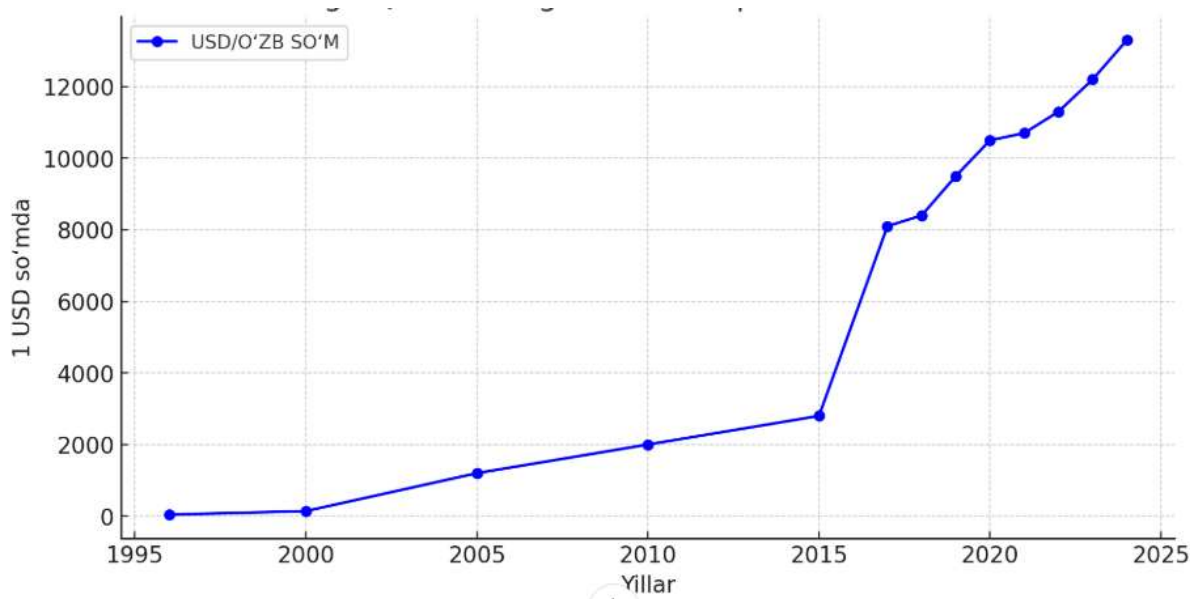
Tashqi savdo balansi (eksport va import farqi) valyuta kursini bevosita shakllantiradi.

◆ O'zbekiston tashqi savdo muvozanati qanday ishlaydi?

- Eksport qanchalik ko'p bo'lsa, mamlakatga chet el valyutasi shunchalik ko'p kiradi va so'm qadri mustahkamlanadi.

- Importning oshishi esa milliy valyutaning zaiflashishiga sabab bo‘ladi.
- O‘zbekiston gaz, paxta, oltin kabi xomashyo mahsulotlarini eksport qiladi.
- 2022–2023-yillarda import hajmining oshishi (ayniqsa, avtomobillar, texnika va oziq-ovqat) valyuta kursiga salbiy ta’sir ko‘rsatdi.

So‘mning AQSh dollariga nisbatan qadrsizlanish dinamikasi

Yuqoridagi grafik O‘zbekiston so‘mining AQSh dollariga nisbatan qadrsizlanish jarayonini aks ettiradi. Keling, ushbu o‘zgarishlarni asosiy davrlarga ajratib tahlil qilamiz.

1. 1996 – 2016: *Sekin-asta qadrsizlanish*

- 1996-yilda so‘m mustaqil milliy valyuta sifatida muomalaga kiritildi.
- 2000-yilga kelib, valyuta kursi 140 so‘m atrofida edi, lekin 2005-yilga borib 1200 so‘mga yetdi.
- 2010-yilda kurs 2000 so‘mni tashkil etdi, ammo bu davrda so‘m qadrsizlanishi nisbatan sekin kechdi.
- 2015-yilga kelib, kurs 2800 so‘mgacha yetdi, bu esa 2000-yillar boshiga nisbatan 2-3 baravar yuqori.

2. 2017 – 2018: To‘g‘ridan-to‘g‘ri devalvatsiya

- 2017-yilda O‘zbekiston hukumati valyuta bozorini liberallashtirdi, natijada 1 AQSh dollari 8100 so‘mga chiqdi.
- Bu o‘zgarishdan oldin, rasmiy kurs va qora bozor kursi o‘rtasida katta tafovut mavjud edi. Liberallashtirish natijasida ushbu farq yo‘qoldi.

3. 2018 – 2024: Iqtisodiy omillar ta‘siri

- 2018–2019-yillarda so‘m kursi asta-sekin pasayib bordi (8400 so‘mdan 9500 so‘mgacha).
- 2020-yilda pandemiya sababli iqtisodiy noaniqlik oshdi va kurs 10500 so‘mgacha yetdi.
- 2021–2023-yillarda global inflyatsiya va tashqi bozorlardagi o‘zgarishlar so‘mning pasayishiga sabab bo‘ldi.
- 2024-yilda kurs 13 300 so‘mga yetdi, bu esa so‘nggi yillarda iqtisodiy muhitning murakkabligini ko‘rsatadi. Yillik, yil boshidan va oylik inflyatsiya

	o‘tgan oyga nisbatan (%)	o‘tgan yilning shu oyiga nisbatan (%)
Fevral 2025	0,5	10,1
Yanvar 2025	0,7	9,9
Dekabr 2024	1,0	9,8
Noyabr 2024	0,9	10,0
Oktyabr 2024	0,8	10,2
Sentyabr 2024	1,2	10,5
Avgust 2024	0,5	10,5
Iyul 2024	-0,3	10,5
Iyun 2024	-0,2	10,6
May 2024	2,8	10,6
Aprel 2024	0,9	8,1

Inflyatsiya Dinamikasi Tahlili

1. Oylik inflyatsiya o'zgarishi:

- 2024-yil may oyida eng yuqori o'sish (**2,8%**) kuzatilgan.
- Iyun va iyul oylarida esa inflyatsiya pasaygan (mos ravishda - **0,2%** va **-0,3%**), bu mavsumiy ta'sir yoki vaqtinchalik iqtisodiy o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.
- 2024-yil sentyabr oyida inflyatsiya yana oshgan (**1,2%**), bu esa kuz mavsumida import mahsulotlari narxining o'sishi yoki talabning kuchayishi bilan izohlanishi mumkin.

2. Yillik inflyatsiya o'zgarishi:

- 2024 yilning sentyabridan 2025 yilning fevraligacha inflyatsiya **10% atrofida barqaror** bo'lib kelgan.
- Aprel oyidagi inflyatsiya darajasi **8,1%** bo'lsa, keyingi oylarda **10% dan yuqori** darajada saqlangan.
- Bu jarayon narxlarning barqaror oshib borayotganini ko'rsatadi.

Kelajakda O'zbekistonning valyuta bozori rivojlanish tendensiyalari bir qancha iqtisodiy va tashqi omillarga bog'liq bo'ladi. So'mning dollarga nisbatan qadrsizlanish dinamikasidan kelib chiqib, inflyatsiya darajasi 10% atrofida barqaror bo'lishi yoki iqtisodiy islohotlarga qarab oshishi mumkin. Agar tashqi investitsiyalar jalb qilinsa va eksport hajmi ortsa, kurs barqarorlashishi kutiladi. Shuningdek, global iqtisodiy vaziyat, xususan, AQSh Federal Rezerv tizimining foiz stavkalari o'zgarishi ham so'm kursiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'zbekistonning tashqi savdo balansi va oltin zahiralarini milliy valyuta barqarorligida muhim rol o'ynaydi. Valyuta bozorining barqarorligini ta'minlash uchun Markaziy bank monetar siyosat choralarini kuchaytirishi, foiz stavkalarini mos ravishda o'zgartirish orqali inflyatsiyani nazorat qilishi lozim. Milliy valyuta zaxiralarini oshirish va dollarlashuv darajasini pasaytirish orqali so'mning qadrsizlanishini kamaytirish mumkin. Shuningdek, makroiqtisodiy islohotlarni jadallashtirish, eksportni rivojlantirish va tashqi savdo balansini yaxshilash

orqali milliy iqtisodiyot mustahkamlanadi. Investitsiyalarni jalb qilish va moliyaviy bozorni rivojlantirish ham valyuta kursining barqaror bo'lishiga yordam beradi. Valyuta bozorining shaffofligini oshirish, spekulativ harakatlarning oldini olish va raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish orqali xalqaro investorlarga qulaylik yaratish muhim hisoblanadi. Agar inflyatsiyani nazorat qilish va bozor barqarorligini ta'minlash choralari o'z vaqtida ko'rilmasa, so'mning qadrsizlanishi davom etishi mumkin. Ammo to'g'ri iqtisodiy siyosat yuritish orqali valyuta kursini barqarorlashtirish va investitsion jozibadorlikni oshirishga erishish mumkin.

Xulosa

O'zbekistonning valyuta bozori tahlili shuni ko'rsatadiki, so'mning dollarga nisbatan qadrsizlanishi davom etmoqda va bu jarayonga turli iqtisodiy omillar ta'sir ko'rsatmoqda. Inflyatsiya darajasi, tashqi savdo balansi va xalqaro investitsiyalar valyuta kursining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda milliy valyutaning qadrsizlanish tendensiyasi sezilarli bo'lib, bu tashqi iqtisodiy omillar va ichki moliyaviy barqarorlik bilan bog'liqdir. Bozor barqarorligini ta'minlash uchun Markaziy bank monetar siyosat choralari kuchaytirishi, inflyatsiyani nazorat ostida ushlab turishi va tashqi investitsiyalarni jalb etishga yo'naltirilgan islohotlarni amalga oshirishi lozim. Shuningdek, eksport hajmini oshirish, savdo balansini yaxshilash va milliy valyuta zaxiralarini mustahkamlash so'm kursining barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Agar valyuta bozorining shaffofligi oshirilsa va iqtisodiy islohotlar davom ettirilsa, so'mning qadrsizlanish sur'ati pasayishi va valyuta kursining barqarorlashuvi kuzatilishi mumkin. Shu sababli, kelajakda iqtisodiy siyosatni to'g'ri yo'naltirish va valyuta bozorining barqarorligini ta'minlash mamlakat moliyaviy mustahkamligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalangan adabiyotlar

· O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). "Valyuta kursi va monetar siyosat bo'yicha ma'lumotlar." www.cbu.uz

- O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). “O‘zbekistonning makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari.” www.stat.uz
- O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2024). “Moliya bozori holati va istiqbollari.” www.mf.uz
- Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF). (2023). “Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia.” www.imf.org
- Jahon banki. (2023). “Uzbekistan Economic Update: Growth and Stability.” www.worldbank.org
- Trading Economics. (2024). “Uzbekistan Exchange Rate Historical Data.” www.tradingeconomics.com
- Mishkin, F. S. (2018). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson Education.
- Krugman, P., & Obstfeld, M. (2022). *International Economics: Theory and Policy*. Pearson Education.
- O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi. (2024). “Solik tizimi va investitsion muhit.” www.soliq.uz
- Kun.uz, Spot.uz, Gazeta.uz – O‘zbekiston moliya bozori va valyuta kursi o‘zgarishlari haqidagi maqolalar.